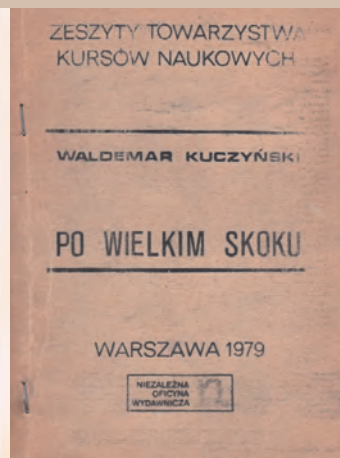
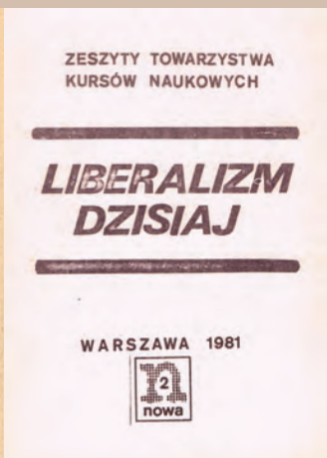
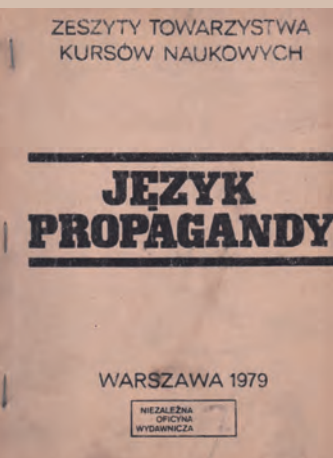

Marek Kunicki-Goldfinger

TOWARZYSTWO KURSÓW NAUKOWYCH

1978-1980

TOWARZYSTWO KURSÓW NAUKOWYCH

1978-1980

Marek Kunicki-Goldfinger

Towarzystwo Kursów Naukowych 1978-1980

Monografia i dokumenty

Kraków 2024

© Marek Kunicki-Goldfinger and Księgarnia Akademicka, 2024

Opracowanie redakcyjne
Magdalena Kowalewicz i Natalia Kłos

Recenzenci
prof. dr hab Tomasz Gąsowski
dr hab. Irena Słodkowska

Projekt okładki
Lesław Sławiński

ISBN 978-83-8368-033-0 (druk)
ISBN 978-83-8368-170-2 (pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788383681702>

Zrealizowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu *Kanon Polski*

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

INSTYTUT KSIĄŻKI
ul. Zygmunta Wróblewskiego 6, 31-148 Kraków
tel. (+48) 12 61 71 900
e-mail: biuro@instytutksiazki.pl
<https://instytutksiazki.pl>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: (+48) 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.p>

Spis treści

CZĘŚĆ I. Towarzystwo Kursów Naukowych 1978-1980. Monografia.	19
1. Dlaczego warto jeszcze pisać o TKN-ie?	21
2. Samokształcenie	31
Początki Uniwersytetu Latającego	46
Uniwersytet Latający w Warszawie	47
Uniwersytet Latający w Krakowie	52
Inne środowiska	64
3. Początki Towarzystwa Kursów Naukowych	69
Pierwsze plany	69
Powołanie Towarzystwa Kursów Naukowych	73
Plan na drugi rok akademicki	104
4. Powrót inteligencji, czyli <i>Dlaczego „Tradycja”</i> ?	112
Nowa rola inteligencji	116
Kształty zaangażowania	120
Idea wolnego uniwersytetu, uniwersytetu bez cenzury	125
Nowa aksjologia	129
Podmiotowość społeczna czy również polityczna?	130
5. Z perspektywy władzy i Kościoła	135
Korekta polityczna	135
Wsparcie ze strony Kościoła	179
Zmiana taktyki władz	193
6. Nowy program działania	228
Czy TKN powinien stać się ruchem społecznym?	228
Nowa pragmatyka działania	234
Pragmatyki ciąg dalszy	241
Edukacja narodowa	253
Polska w Europie – świat wobec TKN-u	262
7. W czasach pierwszej Solidarności	268
Na drogach wielkiej polityki	268
Zaangażowanie członków TKN-u	283
Wolny Uniwersytet	298

CZEŚĆ II. Towarzystwo Kursów Naukowych 1978-1980. Dokumenty. 307

1. Plan inauguracyjnych zajęć Uniwersytetu Latającego w pierwszym semestrze roku akademickiego 1977/1978.	309
2. Tematy zajęć Adama Michnika w roku akademickim 1977/1978.	310
3. Tematy zajęć Tadeusza Kowalika w roku akademickim 1977/1978.	310
4. Tematy wykładów Bohdana Cywińskiego w roku akademickim 1977/1978.	312
5. Konspekt do planu zajęć Tomasza Burka w roku akademickim 1977/1978.	313
6. Tematy zajęć Jerzego Jedlickiego w roku akademickim 1977/1978.	316
7. Tematy wykładów Jana Strzeleckiego w roku akademickim 1977/1978.	318
8. Planowane przez Andrzeja Tyszkę tematy zajęć w semestrze jesiennym roku akademickiego 1977/1978.	322
9. Informacja o rozpoczęciu wykładów Uniwersytetu Latającego zamieszczona w listopadzie 1977 r. w „Biuletynie Informacyjnym”	323
10. Informacja Dyrektora Departamentu III MSW na temat zajęć w ramach Uniwersytetu Latającego z 8 listopada 1977 r.	324
11. Wykład Adama Michnika z 23 listopada 1977 r., o sytuacji politycznej w Polsce w latach 1945-1977, według SB	326
12. Komunikat wykładowców z 17 grudnia 1977 r. o zajęciach Uniwersytetu Latającego, wraz z odręcznymi poprawkami	330
13. Listy z grudnia 1977 r. a) Jana Szczepańskiego do Kierownika Wydziału Nauki KC PZPR Jaremy Maciszewskiego, b) Andrzeja Grzegorzczaka do J. Szczepańskiego oraz c) polecenie służbowe J. Maciszewskiego.	333
14. Projekt działań zmierzających do likwidacji Uniwersytetu Latającego, przesłany przez I sekretarza Komitetu Warszawskiego PZPR Alojzego Karkoszkę na ręce członka Biura Politycznego, sekretarza KC PZPR Stanisława Kani, z 12 stycznia 1978 r.	335
15. Wykłady Adama Michnika na temat Paktu Ribbentrop-Mołotow i sytuacji w Polsce w latach 1945-1947, przeprowadzone w Krakowie w dniach 2 grudnia 1977 i 17 stycznia 1978, w świetle szyfrogramu MSW.	341
16. Deklaracja Towarzystwa Kursów Naukowych, z dnia 22 stycznia 1978 r.	344
17. Projekty statutu Towarzystwa Kursów Naukowych, ze stycznia 1978 r.	347
18. Propozycje działań SB wobec TKN, z 23 stycznia 1978 r.	351
19. Propozycje działań SB wobec TKN, z 26 stycznia 1978 r.	357
20. Projekt dokumentu przedstawiającego plan działań SB z 26 stycznia 1978 r. mających uniemożliwić przeprowadzenie zebrania TKN, na którym zamierzano podjąć działania na rzecz jego zalegalizowanie.	358
21. Wykłady i spotkania Uniwersytetu Latającego, między 28 październikiem 1977 r. a 4 lutym 1978 r., według danych SB	360
22. Zastrzeżenia co do obecności niektórych osób w TKN, według SB	371
23. Kontrowersje dotyczące sposobu powołania TKN zgłaszane na zebraniu Komisji Programowej w dniu 11 lutego 1978 r., według dokumentu MSW.	372
24. Propozycja wszczęcia dochodzenia przeciwko Adamowi Michnikowi za prowadzenie wykładu i stawianie oporu funkcjonariuszom MO oraz przeciwko Bogusławowi Sonikowi za udostępnienie mieszkania na wykłady TKN w dniach 11-12 lutego 1978 r.	374

25. Oświadczenie Komisji Programowej TKN z 13 lutego 1978 r. w związku z pobiciem Adama Michnika	375
26. Funkcjonowanie Latających Bibliotek od października 1977 r. do lutego 1978 r., według SB	376
27. Tematy wykładów Jerzego Jedlickiego w roku akademickim 1977/1978	381
28. Plan zajęć akademickich organizowanych przez TKN w ramach drugiego semestru roku akademickiego 1977/1978	382
29. Program seminarium Ireny Nowakowej w drugim semestrze roku akademickiego 1977/1978	383
30. Program zajęć Stefana Amsterdamskiego w drugim semestrze roku akademickiego 1977/1978	385
31. Tematy zajęć Andrzeja Wernera w drugim semestrze roku akademickiego 1977/1978	387
32. Tematy zajęć Wiktora Woroszyńskiego w drugim semestrze roku akademickiego 1977/1978 i w roku akademickim 1978/1979	388
33. Tematy zajęć Władysława Bartoszewskiego w drugim semestrze roku akademickiego 1977/1978 – dwie wersje	393
34. Konspekt wykładów Stanisława Barańczaka z wiosny 1978 r.	395
35. Tematy zajęć Jana Walca w ramach TKN, wiosną 1978 r.	398
36. Konspekt wykładów Jacka Kuronia wiosną 1978 r. na temat „Wychowanie a społeczeństwo”	400
37. Propozycje działań SB mające na celu uniemożliwienie prowadzenia wykładów organizowanych przez TKN, sformułowane 23 lutego 1978 r.	401
38. Oświadczenie Komisji Programowej informujące o represjach dotyczących TKN, z 4 marca 1978 r.	404
39. Notatka dla sekretarza KC PZPR Andrzeja Werblana o działalności organizacji opozycyjnych w środowisku naukowym i studenckim, z 6 marca 1978 r.	406
40. Wspólny wykład w dniu 8 marca 1978 r. Władysława Bartoszewskiego i Zdzisława Szpakowskiego na temat ruchu ludowego, na podstawie meldunku tajnego współpracownika SB	411
41. Komunikat konferencji plenarnej Episkopatu Polski z 10 marca 1978 r. wspierający działania na rzecz ograniczenia cenzury i ukazania prawdy o kulturze narodowej oraz informacja o poparciu kardynała Karola Wojtyły dla organizowania niezależnych wykładów	413
42. Rozwinięcie koncepcji TKN, przedstawione w referacie Komisji Programowej na Zebraniu Ogólnym w dniu 12 marca 1978 r.	414
43. Rezolucja Zebrania Ogólnego TKN w obronie właścicieli mieszkań udostępnianych na wykłady, z 12 marca 1978 r.	425
44. Uwagi Jakuba Karpińskiego na temat TKN, z wiosny 1978 r. [?]	427
45. Dwa wykłady Andrzeja Wernera o polskiej szkole filmowej, przeprowadzone w marcu 1978 r., w optyce TW „Hanomag”	429
46. Informacja na temat zajęć Władysława Bartoszewskiego przeprowadzonych w dniu 17 marca 1978 r., na temat sytuacji na ziemiach polskich w okresie od 1 września 1939 do 22 czerwca 1941 r., sporządzona na podstawie meldunku tajnego współpracownika SB	432
47. Opis wykładu Adama Michnika z 22 marca 1978 r. o historii Polski w latach 1945-1953 sporządzony na podstawie relacji tajnego współpracownika SB	434

48. Informacja o wykładzie Władysława Bartoszewskiego z 31 marca 1978 r. na temat położenia Polski pomiędzy czerwcem 1941 a kwietniem 1943 r., zapisana na podstawie meldunku tajnego współpracownika SB.	436
49. Spotkanie przedstawicieli TKN i SKS w dniu 10 kwietnia 1978 r., według SB.	438
50. Opracowany w kwietniu 1978 r. w Wydziale Administracyjnym [?] KC PZPR plan działań służących ograniczeniu oddziaływania opozycji, w tym TKN, na środowisko akademickie.	439
51. Oświadczenie Rady Programowej TKN z 5 maja 1978 r. w związku z karaniem właścicieli użyczających swoje mieszkania na wykłady Uniwersytetu Łatającego.	448
52. Projekt oświadczenia TKN w związku z uznaniem przez władze jego działalności za nielegalną, a wykładów za społecznie szkodliwe oraz wymierzaniem kar właścicielom mieszkań, w których zajęcia te są prowadzone.	449
53. Oświadczenie TKN na zakończenie pierwszego roku działalności oświatowej, z 5 czerwca 1978 r.	453
54. List Prymasa Stefana Kardynała Wyszyńskiego do kierownika Urzędu do Spraw Wyznań Kazimierza Kąkola z 10 czerwca 1978 r., m.in. w obronie Uniwersytetu Łatającego.	456
55. Wywiad redaktora „Biuletynu Informacyjnego” KSS „KOR” z Bohdanem Cywińskim o pierwszym roku działalności i planach na przyszłość TKN.	459
56. Wiedza MSW o planowanych w roku akademickim 1978/1979 seminariach i wykładach prowadzonych przez TKN.	462
57. Stworzona w kręgu najwyższych władz państwa między czerwcem a 20 września 1978 r. analiza ukazująca plany wobec TKN.	464
58. Zapis narady w Sekretariacie KC PZPR w dniu 20 września 1978 r. dotyczącej zwalczania Towarzystwa Kursów Naukowych.	468
59. Wystąpienie prof. Edwarda Lipińskiego w Instytucie Historii PAN w dniu 3 października 1978 r. pokazujące pewne gospodarczo-społeczne podobieństwo faszyzmu i komunizmu, według akt KC PZPR.	478
60. Dokument (zapewne MSW) dotyczący działalności TKN i sposobów jego zwalczania, sporządzony przed 5 października 1978 r.	479
61. Przeprowadzone w dniu 5 października 1978 r. Kolokwium TKN na temat „Języka propagandy”, według Wydziału Nauki, Oświaty i Wychowania KW PZPR.	482
62. Kolokwium TKN z 5 października 1978 r. na temat „Języka propagandy” i jego uczestnicy, według SB.	483
63. Tekst programowy TKN, <i>Dlaczego „Tradycja”</i> , ogłoszony 10 października 1978 r. ...	486
64. Walne Zebranie TKN w dniu 15 października 1978 r. i skład osób uczestniczących w tym spotkaniu, według SB.	491
65. List TKN do profesorów z 14 [?] października 1978 r. w sprawie represji wobec studentów i pracowników naukowych uczestniczących w niezależnych działaniach społecznych.	497
66. Wywiad redakcji podziemnego czasopisma „Opinia” z prof. Janem Kielanowskim na temat TKN, przeprowadzony w listopadzie 1978 r.	499
67. O planie działań wobec środowiska polonistów związanych z TKN, szansie na oddział Towarzystwa w Szczecinie i planowanym wykładzie Zdzisława Szpakowskiego 5 XI 1978 r. w Radomiu, według SB.	503

68. Wykłady w Radomiu, Krakowie i Szczecinie w listopadzie i grudniu 1978 r., według SB	504
69. Plan zajęć prowadzonych w ramach Towarzystwa Kursów Naukowych w Warszawie w listopadzie roku akademickiego 1978/1979	506
70. Tematy zajęć organizowanych w ramach TKN w roku akademickim 1978/1979 przez Irenę Nowakową i Tomasza Burka	507
71. Tematy zajęć Tadeusza Kowalika w ramach TKN w roku akademickim 1978/1979 ...	508
72. Projekt pierwszych pięciu wykładów Jacka Kuronia w semestrze jesiennym roku akademickiego 1978/1979	509
73. Udział członków TKN w odczytach w Klubie Inteligencji Katolickiej w Warszawie w listopadzie i w grudniu 1978 r., według SB	513
74. Rozmowa Bohdana Cywińskiego, ks. Aleksandra Hauke-Ligowskiego i Tadeusza Mazowieckiego z 15 listopada 1978 r. o zakresie współpracy TKN z Kościołem, według SB	514
75. Wykład Wiktora Woroszyńskiego z 16 listopada 1978 r. o życiu literackim w Rosji na przełomie lat 20. i 30. XX w., według SB	516
76. Wykład Adama Michnika o historii Polski w czasie II wojny światowej, z 17 listopada 1978 r., według SB	518
77. Wykład z 20 listopada 1978 r. Jerzego Jedlickiego o głównych pojęciach politycznych współczesności, według SB	519
78. Wykłady Zdzisława Szpakowskiego, Jana Józefa Lipskiego, Tadeusza Kowalika, Tomasza Burka, Ireny Nowak, Ludwika Dorna, Adama Stanowskiego i Marcina Króla w dniach 21-27 listopada 1978 r., według SB	520
79. Informacja Dyrektora Departamentu III MSW o zajęciach TKN w listopadzie 1978 r.	524
80. Wykłady w dniach 28-28 listopada 1978 r. Stefana Amsterdamskiego na temat koncepcji prawdy i prawdomówności według L. Kołakowskiego oraz Jacka Kuronia o przedwojennym ruchu społecznym na rzecz budowy spółdzielni mieszkaniowych	529
81. Wykłady Wiktora Woroszyńskiego o słowianofilstwie i panslawizmie, Władysława Bartoszewskiego o historii politycznej PRL, Jerzego Jedlickiego o problemie wolności, w dniach 30 listopada – 1 grudnia 1978 r., według SB	530
82. Relacja z przeprowadzonego 4 grudnia 1978 r. wykładu Jerzego Jedlickiego na temat wolności człowieka, według SB	531
83. Wykłady Krystyny Starczewskiej w Poznaniu, a w Warszawie Tadeusza Kowalika, Michała Głowińskiego, Kazimierza Wóycickiego, Stefana Amsterdamskiego w dniach 3-12 grudnia 1978 r., według SB	533
84. Wspólny wykład przeprowadzony w dniu 6 grudnia 1978 r. przez Władysława Bieńkowskiego, Jacka Kuronia i Adama Michnika na temat najnowszej historii Polski, według SB	535
85. Wykłady w dniach 11-14 grudnia 1978 r. Tadeusza Mazowieckiego o Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, Jacka Kuronia o ruchach społecznych oraz Wiktora Woroszyńskiego o współczesnym słowianofilstwie, według SB	536
86. Wykład Jacka Kuronia z 14 grudnia 1978 r. na temat ruchów społecznych, według SB	538
87. Wykład Władysława Bartoszewskiego z 15 grudnia 1978 r. o sytuacji Polski po wrześniu 1939 r., według SB	539

88. Ten sam wykład Władysława Bartoszewskiego z 15 grudnia 1978 r., tym razem scharakteryzowany jako bardziej poświęcony tematowi podziemia w Polsce w okresie II wojny światowej, według innej relacji SB.	540
89. Koncepcja studiów podyplomowych TKN.	542
90. Wykłady w dniu 17 grudnia 1978 r.: Stanisława Barańczaka o polskiej powieści milicyjnej i Ryszarda Krynickiego o młodej poezji niemieckiej, według SB.	545
91. Wykłady w dniach 18-20 grudnia 1978 r. Roberta Wessona o prawach człowieka i polityce w USA, Jerzego Jedlickiego o terroryzmie i rewolucji, Zdzisława Szpakowskiego o ruchu ludowym na przełomie XVIII i XIX w. oraz Adama Michnika o odwilży w Polsce po śmierci Stalina, według SB.	547
92. Wykład Adama Michnika w dniu 20 grudnia 1978 r. o historii Polski w okresie między 1953 a 1956 r., według SB.	549
93. Uchwała Komisji Programowej TKN z 20 grudnia 1978 r. w sprawie przyznawania stypendiów i stanowisko wobec niej członków KSS „KOR”, według SB.	551
94. Wykłady w dniach 21-22 grudnia 1978 r.: Czesława Bobrowskiego o planie 3-letnim i Tomasza Burka o opowiadaniach Jerzego Andrzejewskiego, według SB.	554
95. Środowisko TKN o udziale „aktywu” SZSP w ich wykładach, na podstawie informacji SB z 30 grudnia 1978 r.	555
96. Rozmowa redakcji niezależnego studenckiego pisma „Indeks” z Jackiem Woźniakowskim o TKN, opublikowana w styczniu-lutym 1979 r.	555
97. Koncepcja stypendiów przyznawanych przez TKN i Radę Funduszu KSS „KOR”, według SB.	559
98. Wykłady Jadwigi Staniszkis, Zdzisława Szpakowskiego, Wiktora Woroszyńskiego, Stefana Amsterdamskiego i Jacka Kuronia wygłoszone w dniach 7-11 stycznia 1979 r., według SB.	560
99. Wykład Wiktora Woroszyńskiego z 11 stycznia 1979 r. na temat „Świat obozów koncentracyjnych a literatura sowiecka”, według SB.	563
100. Próba zdeorganizowania wykładu Jacka Kuronia z cyklu „Wychowanie a życie społeczne” w dniu 10 stycznia 1979 r., według SB.	566
101. Plany współpracy biskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka z TKN, według SB.	567
102. Wspólne posiedzenie Komisji Programowej TKN i Rady Funduszu Samoobrony Społecznej KSS „KOR” w dniu 11 stycznia 1979 r., według SB.	568
103. Wykład Władysława Bartoszewskiego z 12 stycznia 1979 r. na temat organizacji socjalistycznych przed i w czasie II wojny światowej, według SB.	569
104. Plan pobytu Stena Johanssona w Polsce w dniach 12-14 I 1979 r., według SB.	570
105. Rozmowy Stena Johanssona z Jackiem Kuronem i Władysławem Bartoszewskim 13 stycznia 1979 r., według SB.	571
106. Wykład 13 stycznia 1979 r. przeprowadzony przez Stena Johanssona, na temat polityki ekonomicznej Szwecji, według SB.	574
107. Relacja ze spotkania w dniu 13 stycznia 1979 roku we Wrocławiu w Klubie Refleksji Obywatelskiej na temat niepodległości Polski, z udziałem przedstawicieli TKN i ROPCiO, według SB.	575
108. Wykłady: Jerzego Jedlickiego, Adama Michnika i Tomasza Burka – od 15 do 19 stycznia 1979 r. i działania MSW we Wrocławiu, według SB.	576
109. Wykłady: Tomasza Kowalika, Czesława Bobrowskiego, Andrzeja Kijowskiego, Zdzisława Szpakowskiego, Stefana Amsterdamskiego, Wiktora Woroszyńskiego i Jerzego Jedlickiego, a także kolokwium „Jakiej historii literatury potrzebujemy” – przeprowadzone w okresie od 15 do 29 stycznia 1979 r., według SB.	579

110. Obraz sytuacji w czasie zaplanowanych wykładów Jacka Kuronia w dniach 24 i 26 stycznia, według SB	583
111. Obraz działania „aktywu młodzieżowego” na wykładzie Jacka Kuronia w dniu 24 stycznia 1979 r., według Komitetu Warszawskiego PZPR	585
112. Oświadczenie TKN z 26 stycznia 1979 r. wzywające władze do zaprzestania wysyłania na wykłady Uniwersytetu Łatającego zorganizowanych grup aktywu młodzieżowego	587
113. Wykład Władysława Bartoszewskiego w dniu 26 stycznia 1979 r. na temat myśli niepodległościowej polskich socjalistów w okresie II wojny światowej, według SB ...	588
114. Rozmowa z 4 lutego 1979 r. Ryszarda Herczyńskiego m.in. ze Stefanem Amsterdamskim na temat obrony przed wchodzącymi na wykłady TKN grupami zorganizowanej przez władze młodzieży, według SB	589
115. Wykład 4 lutego 1979 r. Jana Strzeleckiego o zasadach myślenia socjalistycznego oraz plan wyjazdu w marcu 1979 r. Edwarda Lipińskiego na wykład do Poznania, według SB	590
116. Wykłady w dniach 6-8 lutego 1979 r. Stanisława Barańczaka w Poznaniu o stosunku awangardy europejskiej do totalitaryzmu i Zdźisława Szpakowskiego w Warszawie o ruchu ludowym w latach 1848-1870 oraz początek działania Uniwersytetu Ludowego, według SB	591
117. Rozmowa Tadeusza Mazowieckiego z Bogdanem Gotowskim 14 lutego 1979 r. na temat raportu, który miał być przedstawiony zarówno TKN jak i władzom państwowym, według SB	592
118. Wykład Adama Michnika w dniu 18 lutego 1979 r. na temat postaw intelektualistów polskich po II wojnie światowej, według SB	594
119. Wykłady między 15 a 21 lutym 1979 r. w Warszawie: Andrzeja Kijowskiego o Tadeuszu Kościuszcze i Księżu Józefie Poniatowskim, Adama Michnika o kwestii tradycji w ruchu komunistycznym oraz Jacka Kuronia o ruchu społecznym, według SB	595
120. Wykład Stefana Amsterdamskiego w dniu 20 lutego 1979 r. o Karlu Popperze oraz informacja o poparciu dla TKN ze strony Komitetu Intelektualistów na rzecz Wolności Europy Środkowo-Wschodniej, według SB	597
121. Informacja z 21 lutego 1979 r. o planach zorganizowania we Wrocławiu wykładów: Jana Józefa Lipskiego o poezji Jana Kasprowicza i Klubie Krzywego Koła, Wiktora Woroszyńskiego o literaturze rosyjskiej i sowieckiej oraz spotkań z literatami.	598
122. Wykład z 21 lutego 1979 r. Jacka Kuronia na temat ruchu społecznego, jego form i postaci, według SB	599
123. Wykład 22 lutego 1979 r. Tadeusza Kowalika i Marii Dziewickiej na temat rolnictwa w PRL, według SB	601
124. Wykłady z 22 lutego 1979 r.: w Warszawie Wiktora Woroszyńskiego o M. Bułhakowie oraz w Krakowie Pawła Śpiewaka o lewicy, prawicy i demokracji totalitarnej, według SB	602
125. Wykłady 22 i 23 lutego 1979 r. w Krakowie i Warszawie: Pawła Śpiewaka i Tomasza Burka w ramach TKN oraz wykład Stanisława Mierzwę w Krakowie, według SB ...	603
126. Plan zajęć TKN w Warszawie w drugim semestrze roku akademickiego 1978/1979 ..	606
127. Wykład z 26 lutego 1979 r. Jerzego Jedlickiego o demokracji, według relacji SB ...	607

128. Wykłady w dniach 28 lutego – 5 marca 1979 r.: Józefa Rybickiego o AK i Stowarzyszeniu WiN, Pawła Śpiwaka o przedwojennej i powojennej inteligencji i Jacka Kuronia o problemie antysemityzmu, według SB	607
129. Wykład Władysława Bartoszewskiego z 2 marca 1979 r. o ruchu ludowym w ostatniej fazie II wojny światowej, według SB.	610
130. Wykład z 6 marca 1979 r. w ramach TKN Stefana Amsterdamskiego o metodologii Karla Poppera oraz wykład z 3 marca Wiesława Chrzanowskiego o polskim podziemiu w latach 1945-1947 i próba zorganizowania 2 marcaspotkania Adama Stanisławskiego w Lublinie, według SB.	611
131. Opis wydarzeń z 7 marca 1979 r. w czasie wykładu Jacka Kuronia o dynamice ruchów społecznych, według SB.	612
132. Wykład Pawła Śpiwaka o „Warszawskiej szkole historyków idei” przeprowadzony w dniu 7 marca 1979 r. w salonie Anny Erdman i Tadeusza Walendowskiego, według SB i we własnym ujęciu	616
133. Wykłady od 7 do 12 marca 1979 r. Marii Dziewickiej o kwestii chłopskiej, Jerzego Jedlickiego o demokracji, Tomasza Burka o twórczości J. Andrzejewskiego, Pawła Śpiwaka o „Warszawskiej szkole historyków idei” według SB.	623
134. Wykład Aldony Jawłowskiej z 10 marca 1979 r. na temat stanu szkolnictwa w PRL, według SB	625
135. Działania przeciwko TKN przygotowane przez Wydział Szkolnictwa Wyższego, Oświaty i Wychowania KC PZPR, dokument z 13 marca 1979 r.	625
136. Wykłady z 16 i 18 marca 1979 r.: Władysława Bartoszewskiego o stosunkach polsko-żydowskich w czasie II wojny światowej i Aldony Jawłowskiej o grupach wzorcotwórczych, według SB	634
137. Wykłady w dniach 4-19 marca 1979 r.: w Radomiu Andrzeja Wielowieyskiego o drodze Polski do niepodległości, we Wrocławiu Jana Józefa Lipskiego o Klubie Krzywego Koła oraz w Warszawie Wojciecha Karpińskiego o czterech modelach ugody z Rosją, według SB	636
138. Wykłady we Wrocławiu w dniach 12-20 marca 1979 r.: Jana Józefa Lipskiego o Klubie Krzywego Koła i Jana Lityńskiego o źródłach Marca 1968 r., a w Warszawie 21 marca 1979 r. Tomasza Burka o krytyce literackiej w okresie międzywojennym oraz kolokwium 19 marca 1979 r. Romana Zimanda o zasadzie narodowej, według SB	638
139. Wykład Bohdana Cywińskiego z 21 marca 1979 r. pt. „Co to był konstantynizm?” wygłoszony w Toruniu u Ojców Jezuitów, według SB.	641
140. Artykuł Jacka Kuronia o interwencjach „aktywu” SZSP na prowadzonych przez niego wykładach TKN w okresie od stycznia do marca 1979 r.	642
141. Opis wydarzeń z 21 marca 1979 r. w mieszkaniu Jacka Kuronia mającego prowadzić kolejny wykład z cyklu „Wychowanie a życie społeczne”, według relacji SB	648
142. Oświadczenie Studenckiego Komitetu Solidarności w Warszawie z 21 marca 1979 r. na temat bojówek SZSP zorganizowanych przeciw uczestnikom wykładów TKN	649
143. List otwarty z 22 marca 1979 r. – 36 osób protestujących przeciwko użyciu przemocy fizycznej wobec wykładowców i słuchaczy wykładów TKN	652
144. Wykład przeprowadzony w dniu 22 marca 1979 r. przez Wiktora Woroszyńskiego i Adama Pomorskiego na temat współczesnej literatury sowieckiej, według SB. . . .	654

145. Projekty listów TKN do Prymasa, władz państwowych i profesorów, wystąpienie programowe Aldony Jawłowskiej i kwestia powołania Komisji Stypendialnej, a także przebieg dyskusji na Walnym Zebraniu TKN w dniu 25 marca 1979 r., według SB . . . 657
146. List przedstawicieli TKN do I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka w związku z aktami przemocy wobec wykładowców, z 25 marca 1979 r. 677
147. List TKN do prymasa Stefana Wyszyńskiego w związku z aktami przemocy wobec uczestników wykładów TKN z 25 marca 1979 r. 678
148. List do polskich profesorów w związku z aktami przemocy wobec TKN, z 26 marca 1979 r. 680
149. Opis wydarzeń związanych z działaniem bojówek wysyłanych przez władze komunistyczne przeciw wykładowcom i słuchaczom TKN od grudnia 1978 do marca 1979 r. 681
150. Uwagi Aldony Jawłowskiej na temat formuły TKN, rozesłane do członków Towarzystwa po Walnym Zebraniu TKN z 25 marca 1979 r. 684
151. Projekt uchwały Towarzystwa Kursów Naukowych o utworzeniu Kasy Pomocy Naukowej, z marca 1979 r. 694
152. Obraz działania TKN w marcu 1979 r. zawarty w niezależnym kwartalniku „Zapis” . . 697
153. Wykłady w dniach 20-26 marca 1979 r. – dwa zerwane: Stefana Amsterdamskiego o filozofii Karla Poppera i Jerzego Jedlickiego o genezie idei narodowej oraz wykład Tadeusza Kowalika o gospodarce polskiej w czasach stalinizmu, według SB 699
154. List 25 studentów Historii UW z 27 marca 1979 r. w sprawie udziału ich kolegów z wydziału w akcjach użycia przemocy fizycznej wobec uczestników wykładów TKN 703
155. List studentów Instytutu Socjologii UW z 28 marca 1979 r. do Rady Instytutowej SZSP z żądaniem wyjaśnienia aktów przemocy wobec uczestników wykładów TKN 705
156. Wykłady w dniach 13 i 27 marca 1979 r. Zdzisława Szpakowskiego o historii i ideologii ruchu ludowego, 23 marca 1979 r. Tomasza Burka o „Bramach raj” J. Andrzejewskiego oraz 30 marca 1979 r. Władysława Bartoszewskiego o stosunku Polaków do Żydów w okresie okupacji, według SB 706
157. Wykłady w dniach 29 i 30 marca 1979 r. w Krakowie: Pawła Śpiewaka o państwie dobrobytu i Pawła Kłoczowskiego: „Literatura piękna a literatura totalitarna”, w optyce SB. 707
158. Artykuł Marcina Frybesa z marca–kwietnia 1979 r. w niezależnym piśmie studenckim matematyków będący reakcją na użycie przez władze bojówek wobec słuchaczy TKN 709
159. Plany seminariów naukowych (kolokwiów) TKN w kwietniu i maju 1979 r., według SB 711
160. List Jacka Kuronia i Adama Michnika z 3 kwietnia 1979 r. powiadamiający o zawieszeniu przez nich zajęć w ramach TKN. 712
161. List prof. Klemensa Szaniawskiego w imieniu Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, z 5 kwietnia 1979 r. do Przewodniczącego Rady Państwa, w obronie TKN. 714
162. Wykłady 5-6 kwietnia 1979 r.: Adama Pomorskiego o opisanym w literaturze losie chłopów po Rewolucji Październikowej, Katarzyny Wojtkowskiej o pisarstwie Jurija Trifonowa, Tadeusza Kowalika o polskiej ekonomii w latach 1956-1957, Tomasza Burka o twórczości J. Andrzejewskiego, według SB 716

163. Zebranie w dniu 9 kwietnia 1979 r. w sprawie bojówek użytych wobec uczestników zajęć TKN, według SB.	717
164. Zebranie z 9 kwietnia 1979 r. na temat bojówek użytych wobec uczestników zajęć TKN, w sprawozdaniu „Biuletynu Informacyjnego” (KSS „KOR”)	719
165. Anki Kowalskiej „Piękni dwudziestoletni”, czyli o „aktywie młodzieżowym” w kontekście zebrania 9 kwietnia 1979 r. na temat bojówek i TKN	721
166. List prof. Piotra Skubiszewskiego z 12 kwietnia 1979 r. potępiający użycie bojówek wobec uczestników zajęć TKN i żądający wszczęcia postępowania wyjaśniającego w tej sprawie przez rektora UW	728
167. List środowiska warszawskich humanistów wzywający władze do zaprzestania stosowania przemocy wobec uczestników zajęć TKN, z 14 kwietnia 1979 r.	730
168. Wykłady między 10 a 20 kwietnia 1979 r.: Zdzisława Szpakowskiego o ruchu ludowym w okresie międzywojennym, Waldemara Kuczyńskiego o mechanizmach kryzysu we współczesnej Polsce i Tomasza Burka o powieści J. Andrzejewskiego „Miazga” oraz odwołanie kilku innych wykładów, według relacji SB.	732
169. Dokumentacja w sprawie użycia siły fizycznej przeciwko słuchaczom wykładów TKN włączona do „Raportu Madryckiego”, z 28 kwietnia 1979 r.	733
170. Analiza sytuacji w kraju i propozycja działań przedstawiona przez Andrzeja Celińskiego i Bronisława Geremka na spotkaniu grupy członków TKN w dniu 26 kwietnia 1979 r., według SB.	739
171. Wykłady z 29 kwietnia 1979 r.: Piotra Łukasiewicza na temat sposobu badania świadomości społeczeństwa polskiego i 4 maja 1979 Tomasza Burka o twórczości Jerzego Andrzejewskiego, według SB.	747
172. Wykład przeprowadzony w dniu 3 maja 1979 r. we Wrocławiu przez Barbarę Toruńczyk na temat związków twórczości poetyckiej Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Wacława Bojarskiego, Tadeusza Gajcego, Andrzeja Trzebińskiego z ideologią narodową, według SB.	748
173. Zarzuty wobec TKN ze strony aktywu ZSMP i odpowiedź Tadeusza Kowalika, w czasie próby przeprowadzenia przez niego wykładu w dniu 3 maja 1979 r. z cyklu „Historia gospodarcza i historia ekonomiczna”, według SB.	749
174. Spotkanie w dniu 5 maja 1979 r. Bronisława Geremka, Tadeusza Kowalika i Stefana Amsterdamskiego na temat planowanych zajęć TKN, według SB.	750
175. Wykłady 7 maja 1979 r. Andrzeja Tyszki o ideale człowieka kulturalnego i sparaliżowany przez „aktyw młodzieżowy” wykład Jerzego Jedlickiego o ideale wolności, według SB.	752
176. Wykłady w dniach 14-18 maja 1979 r.: Władysława Bartoszewskiego na temat „Żydzi a Polacy w latach 1918-1978”, Kazimierza Wóycickiego „Stosunki Państwo a Kościół w latach 1944-1969”, Edwarda Lipińskiego pod tytułem „Jak rozumiem socjalizm” i Tomasza Burka o twórczości J. Andrzejewskiego, według SB.	753
177. Opinia zastępcy dyrektora Departamentu III MSW dotycząca możliwości wszczęcia postępowania karnego wobec Jacka Kuronia oraz innych członków i wykładowców TKN, z 19 maja 1979 r.	755
178. Dalsze prace Bronisława Geremka, Tadeusza Kowalika, Andrzeja Celińskiego i Stefana Amsterdamskiego nad oświadczeniem o sytuacji w kraju, według meldunku SB z 21 maja 1979 r.	756
179. Wykłady TKN w dniach 21-24 maja 1979 r.: w Warszawie Jerzego Jedlickiego o opozycji jako ruchu społecznym i Tadeusza Kowalika o Komitecie	

Ekonomicznym Rady Ministrów, a w Krakowie prezentacja przez Pawła Kłoczowskiego, Marcina Króla i Pawła Śpiewaka twórczości i postaci George'a Orwella, według SB	758
180. Wystąpienie Edwarda Lipińskiego na sesji Zgromadzenia Ogólnego Polskiej Akademii Nauk w dniu 25 maja 1979 r.	760
181. Dyskusja na Zgromadzeniu Ogólnym PAN w dniu 25 maja 1979 r. wokół projektu Jana Kielanowskiego dotyczącego zniesienia cenzury, według SB.	765
182. Kolokwium Marcina Króla z 22 V 1979 r. oraz wykłady Zdzisława Szpakowskiego w dniach: 29 maja i 12 czerwca 1979 r., według SB.	767
183. Komunikat Komisji Programowej na zakończenie drugiego roku działalności TKN. .	769
184. Przebieg Walnego Zebrania TKN w dniu 28 czerwca 1979 r., według SB	770
185. Uchwała TKN z dnia 28 VI 1979 r. o powołaniu Kasy i Rady Pomocy Naukowej . .	778
186. List TKN z 28 czerwca 1979 r. do Rady Funduszu Samoobrony Społecznej (KOR) z prośbą o pomoc w zbieraniu środków finansowych.	780
187. Komisja Programowa o Walnym Zebraniu TKN z 28 czerwca 1979 r..	781
188. Zebranie Komisji Programowej z 5 lipca 1979 r. na temat planów TKN w roku akademickim 1979/1980, według SB.	783
189. Oświadczenie Towarzystwa Kursów Naukowych z 5 lipca 1979 r. w obronie represjonowanych wrocławskich studentów.	786
190. Informacja MSW z 16 lipca 1979 r. o możliwości „przejęcia” przez SB koła samokształceniowego TKN w Szczecinie	787
191. Plan Bronisława Geremka przeprowadzenia zajęć TKN wokół tematów poświęconych Władysławowi Sikorskiemu, Winstonowi Churchillowi i miejscu Polski w Europie, w świetle meldunku MSW z 31 sierpnia 1979 r.	788
192. Oświadczenie TKN z okazji rozpoczęcia trzeciego roku akademickiego 1979/1980	789
193. Informacja TKN o planach funkcjonowania Kasy Pomocy Naukowej w roku akademickim 1979/1980	790
194. Informacja TKN o planowanych odczytach i seminariach w Warszawie w roku akademickim 1979/1980	791
195. Protokół zniszczenia meldunków operacyjnych dotyczących TKN i SKS spisany 22 października 1979 r.	793
196. Przygotowywanie spotkania członków TKN i członków Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” w dniu 23 października 1979 r., według meldunku SB	794
197. Notatka o planowanym na 23 X 1979 r. wspólnym kolokwium TKN i DiP, według akt Wydziału Nauki KC PZPR	796
198. O wspólnym kolokwium TKN i DiP w dniu 30 października 1979 r., według SB . .	799
199. List z poparciem dla TKN od francuskiej Federacji Edukacji Narodowej, październik 1979 r.	803
200. Represje związane z wygłoszeniem 2 listopada 1979 r. przez Władysława Bartoszewskiego wykładu inauguracyjnego trzeci rok działalności TKN na temat „Polskiego Państwa Podziemnego 1939-1945”	804
201. Przekazanie w dniu 20 listopada 1979 r. przez Jacka Kuronia do Paryża informacji dotyczących represji wobec Władysława Bartoszewskiego, Piotra Naimskiego i Jerzego Jedlickiego, według SB	806
202. Rozmowa Bronisława Geremka z Jerzym Jedlickim w dniu 20 listopada 1979 r. na temat blokowania wykładów TKN, według SB.	807

203. Oświadczenie TKN prezentujące szyskany wobec wykładowców w październiku i listopadzie 1979 r.	809
204. Apel TKN z listopada 1979 r. do opiniotwórczych środowisk intelektualnych Polski i Europy z prośbą o wsparcie działań przeciw używaniu przemocy wobec uczestników niezależnych wykładów.	812
205. Oświadczenie Komisji Programowej TKN z listopada 1979 r. z prośbą o wsparcie do ludzi nauki i kultury na całym świecie w związku z nasilającymi się represjami dotyczącymi jego działalność edukacyjną.	813
206. Opinia MSW dotycząca powstania w listopadzie 1979 r. Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Wolnej Nauki w Polsce	816
207. Relacja z konferencji prasowej TKN z 27 listopada 1979 r. o działaniach międzynarodowych w jego obronie.	819
208. Zebranie Komisji Programowej TKN z 28 listopada 1979 r. poświęcone omówieniu konferencji prasowej i planowanej działalności TKN na przełomie 1979 i 1980 roku, w optyce MSW	820
209. Plan przeciwdziałań SB wobec wykładów TKN organizowanych w mieszkaniu prof. Edwarda Lipińskiego, z 28 listopada 1979 r.	824
210. Posiedzenie Komisji Programowej TKN w dniu 28 listopada 1979 r., według SB ...	826
211. Apel Komisji Programowej TKN do studentów w związku z represjami, wobec niezależnych wykładów, przełom listopada i grudnia 1979 r.	829
212. List aktorek Krystyny Feldman i Sidonii Błasińskiej do rektora Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu w obronie autonomii wyższych uczelni i praw studentów do organizowania zajęć samokształceniowych, napisany jesienią 1979 r.	831
213. Informacja o niektórych szyskanach, jakimi objęto członków i wykładowców TKN w latach 1978-1979.	832
214. Rozmowa Jacka Kuronia z Ireną Smolar w dniu 9 grudnia 1979 r. na temat TKN, według SB	833
215. Rozmowy Piotra Słonimskiego w Warszawie 10 grudnia 1979 r. o pomocy świadczonej TKN m.in. przez Kongres Intelektualistów na rzecz Wolności Europy Wschodniej, według SB.	834
216. List Komisji Programowej do członków TKN z 12 grudnia 1979 r.	835
217. Posiedzenie Komisji Programowej TKN w dniu 15 grudnia 1979 r. oraz planowany na 18 grudnia tego roku wykład Bohdana Cywińskiego, według SB ...	836
218. Apel Rady Funduszu Samoobrony Społecznej „KOR” o pomoc finansową dla TKN, z grudnia 1979 r.	839
219. Wykłady Władysława Bartoszewskiego, Bohdana Cywińskiego, O. Aleksandra Hauke-Ligowskiego w kościołach Wrocławia, Krakowa, Torunia, Łodzi i Szczecina między październikiem a grudniem 1979 r., według MSW	841
220. Apel i lista jego sygnatariuszy – członków Międzynarodowego Komitetu Poparcia dla Wolności Nauczania w Polsce, wzywający do działania na rzecz TKN, z początku grudnia 1979 r.	844
221. Plany wydawnicze i organizacyjne TKN z dnia 14 stycznia 1980 r., według SB	847
222. Obraz działań edukacyjnych i naukowych TKN na przełomie roku 1979 i 1980	849
223. Odezwa TKN z 4 kwietnia 1980 r. w związku z aresztowaniem Mirosława Chojckiego.	851
224. „Wstęp” i spis treści numeru pierwszego opublikowanej w kwietniu 1980 r. „Kroniki” TKN	852

225. Rozmowa Bronisława Geremka z papieżem Janem Pawłem II o TKN w kwietniu 1980 r., w relacji SB.	854
226. Ponowny udział Tadeusza Mazowieckiego w posiedzeniu Komisji Programowej TKN w maju 1980 r., według SB.	856
227. List Komisji Programowej TKN z dnia 21 maja 1980 r. biorący w obronę usuniętego z UW studenta Janusza Majewskiego	856
228. Walne zebranie TKN z 14 czerwca 1980 r. według meldunku tajnego współpracownika SB	857
229. Walne zebranie TKN z 14 czerwca 1980 r., według SB	860
230. „Edukacja narodowa” – przemówienie Jana Józefa Szczepańskiego na walnym zebraniu TKN 14 czerwca 1980 r.	862
231. List otwarty do nauczycieli i wychowawców z 14 czerwca 1980 r.	868
232. Fundusze zebrane przez wiernych w kościele w Podkowie Leśnej, w czasie głódówki solidarnościowej z więźniami politycznymi, w czerwcu 1980 r. przeznaczone na akcję TKN poszerzania znajomości historii ojczyzny wśród młodzieży, według SB.	877
233. List Aldony Jawłowskiej, Krystyny Starczewskiej i Stefana Starczewskiego z 4 lipca 1980 r. do Komisji Programowej TKN wyrażający zastrzeżenia co do kształtu i formy „Listu do nauczycieli...”	878
234. Planowana przez TKN ankieta zaadresowana do środowiska naukowego pt.: „Nauka a polityka”, z wiosny 1980 r.	881
235. Projektowany kwestionariusz ankiety TKN na temat sytuacji w naukach społecznych i humanistycznych, wiosna 1980 r.	884
236. O wydawnictwach i planowanej Bibliotece Nauczyciela	886
237. Projekt zorganizowania przez TKN biblioteki dla nauczycieli, napisany w okresie między marcem a czerwcem 1980 r.	888
238. O planach współpracy TKN ze środowiskiem nauczycielskim, nowych pomysłach wydawniczych, nowych tematach wykładów oraz nowej formule funkcjonowania Towarzystwa, z lipca 1980 r., według SB	889
239. Przykład represji wobec naukowców związanych z TKN opisany w emigracyjnym miesięczniku „Kultura”	892
240. Apel intelektualistów z 20 sierpnia 1980 r., napisany z inicjatywy TKN i wzywający do rozmów między strajkującymi robotnikami a władzą.	893
241. List członków TKN i KIK do władz państwowych w sprawie uwolnienia zaaresztowanych członków KSS „KOR”	897
242. Spotkanie członków TKN w dniu 2 września 1980 r. w sprawie współpracy z DiP, KIK i SKS, według SB.	898
243. Stanowisko TKN w sprawie prawa do zakładania samorządnych zrzeszeń studenckich, z 6 września 1980 r.	899
244. „Czym jest TKN” – informacja na rozpoczęcie czwartego roku akademickiego TKN (1980/1981)	903
245. Podsumowanie trzech lat funkcjonowania Uniwersytetu Latającego i TKN.	903
246. TKN o swoich planach akademickich po sierpniu 1980 r.	905
247. Program działania i nowy przewodniczący Rady Kasy Pomocy Naukowej TKN na rok akademicki 1980/1981.	906
248. Program zajęć TKN na rok akademicki 1980/1981.	907
249. Tekst telegramu wysłanego przez przedstawicieli TKN w dniu 10 października 1980 r. na wieść o otrzymaniu przez Czesława Miłosza Literackiej Nagrody Nobla ...	909

250. Zaproszenie na spotkanie organizowane 11 X 1980 r. przez TKN i DiP na temat „Jedności Kultury Polskiej”.....	909
251. Wykład Edwarda Lipińskiego w dniu 31 października 1980 r. w Auditorium Maximum UW na otwarcie nowego roku akademickiego TKN, według SB.....	910
252. Oświadczenie Rady Uczelnianej SZSP UW z 21 XI 1980 r., w którym uznaje ona za błąd akceptowanie w przeszłości fizycznej konfrontacji z TKN.....	911
253. Walne Zebranie TKN z 22 listopada 1980 r. według SB.....	913
254. Zadania w obecnej sytuacji w kraju, sformułowane na Walnym Zebraniu TKN w dniu 22 listopada 1980 r.	919
255. Początki czwartego roku akademickiego TKN, roku 1980/1981.....	923
256. Oświadczenie z 28 listopada 1980 r. NSZZ „Solidarność” AWF w związku z bojkówkami użytymi wobec TKN w 1979 r.	924
257. Propozycje Krystyny Starczewskiej z Zespołu Szkolnego TKN dotyczące współdziałania tego środowiska z nauczycielami zrzeszonymi w NSZZ „Solidarność”, z przełomu listopada i grudnia 1980 r.	925
258. Wszechnica Robotnicza NSZZ „Solidarność” Region „Mazowsze” proponuje członkom TKN udział w organizowaniu wykładów w zakładach pracy.....	929
259. Koncepcja zajęć TKN w drugiej połowie roku akademickiego 1980/1981.....	930
260. List przedstawicieli środowiska naukowego w Gdańsku z prośbą o przyjęcie w poczet członków TKN, z 21 lutego 1981 r.	932
261. Odpowiedź Jerzego Jedlickiego z 11 marca 1981 r. w imieniu TKN na list środowiska gdańskich naukowców.....	934
262. Zdjęta przez cenzurę rozmowa z Jerzym Jedlickim o TKN przeprowadzona wiosną 1981 r. przez dziennikarza pisma „Politechnik” Mirosława Kowalskiego....	935
263. Projekt niedosłęgo listu TKN do Zjazdu „Solidarność” i do Rządu PRL z 18 [?] września 1981 r. w sprawie utworzenia Społecznego Komitetu Pojednawczego w celu niedopuszczenia do użycia przemocy w państwie.....	939
264. Podsumowanie działalności TKN, według SB w 1985 r.....	940
265. Towarzystwo Kursów Naukowych – analiza SB z perspektywy 1986 r.	943
266. Towarzystwo Kursów Naukowych przedstawia rozliczenie swoich funduszy z lat 1981-1989.....	956
Nota edytorska.....	959
Podziękowania.....	963
Summary.....	965
Indeks osobowy.....	967

CZĘŚĆ I

Marek Kunicki-Goldfinger

Towarzystwo Kursów Naukowych
1978-1980

Monografia

Inteligencja zawodowa jest nie tylko nieodzowną, ale bezcenną siłą społeczną.

S. Żeromski, *Organizacja Inteligencji Zawodowej*, Zakopane 1919

Pracownik naukowy to taki człowiek, do którego zawodowych obowiązków należy brak posłuszeństwa w myśleniu.

S. Ossowski, *Taktyka i kultura*, Warszawa 1956

Tylko „ludzie niepokorni”, umysłowo niezależni, zajmujący się profesjonalnie „wiedzą zdobytą przez niewiarę”, mogą z powodzeniem grać rolę rzeczników i szermierzy sprawy wolności od zwierzchnictwa obcych nauce autorytetów i dogmatów.

J. Goćkowski, *Autorytety świata uczonych*, Warszawa 1984

Troską naszą było przełamanie nakazu milczenia w naukach humanistycznych [...] dzisiaj przeciwstawiać się powinniśmy dezinformacji, która obejmuje ogromnie szeroki zakres wiadomości, dotycząc również obecnego stanu gospodarczego kraju.

J. Kielanowski, [w:] „Biuletyn Informacyjny” (KSS „KOR”) 1979, nr 4(30)

Samokształcenie było sprawą zasadniczą dla ludzi, których społeczne więzi zostały naruszone [...] musieli szukać oparcia w samych sobie.

H. Arendt, *Salon berliński*, 1932

1. Dlaczego warto jeszcze pisać o TKN-ie?

Dlaczego mimo ukazania się dobrej książki Ryszarda Terleckiego *Uniwersytet Latający i Towarzystwo Kursów Naukowych w latach 1977-1981* warto pokusić się o napisanie nowej książki na temat Towarzystwa Kursów Naukowych?¹ Temat pionierskiej, ważnej, interesującej, a nade wszystko inspirującej pracy Ryszarda Terleckiego wymaga po latach – tak jak niemal każdy tego typu – podjęcia go na nowo. I to z kilku powodów.

¹ Przedstawiamy jedynie 1. tom pracy, 2. obejmie lata 1981-1982, por. R. Terlecki, *Uniwersytet Latający i Towarzystwo Kursów Naukowych w latach 1977-1981*, Kraków–Rzeszów 2000.

Znacznie rozszerzyła się możliwość korzystania z bazy źródłowej związanej z TKN-em, i to zarówno z racji większej dostępności do materiałów MSW z tamtych czasów w archiwach IPN-u (w tym do 6-tomowej teczki obiektowej samego TKN-u i do teczek wielu, acz nie wszystkich jego członków i wykładowców Uniwersytetu Łatającego), jak i dostępności archiwów PZPR przede wszystkim w AAN, ale też np. w archiwum Miasta Warszawy. Jednak najważniejsze wydaje się przechowywane teraz w Archiwum Ośrodka „Karta” w Warszawie archiwum prywatne jednego z nieoficjalnych recenzentów pracy Terleckiego – Jerzego Jedlickiego – a szczególnie (z naszego punktu widzenia) zbiór archiwalny dokumentów samizdatowych (maszynowych), drukowanych i odręcznych (autorskich) związanych właśnie z TKN-em. Od czasu napisania książki przez Terleckiego opublikowano też ważne wydawnictwa źródłowe. Po pierwsze, *Opozycję małopolską w dokumentach 1976-1980*², zawierającą obszerną i przygotowaną niezwykle starannie prezentację źródeł opartą przynajmniej w pewnym stopniu na archiwach MSW, KW PZPR, ówczesnej prasie legalnej i nielegalnej, wydawnictwach podziemnych i drukach ulotnych. Po drugie, *Opozycję demokratyczną w Polsce w świetle akt KC PZPR (1976-1980)*³. Po trzecie, książkę *Kryptonim „Pegaz”. Służba Bezpieczeństwa wobec Towarzystwa Kursów Naukowych 1978-1980*⁴ ukazującą – przede wszystkim na materiale ze wspomnianej teczki obiektowej o takim kryptonimie, ale też aktach osobowych kilku figurantów, jak również tajnego współpracownika – przede wszystkim zainteresowanie Służby Bezpieczeństwa działalnością UL i TKN-u. Po czwarte, *Rozmowy na Zawracie. Taktyka walki z opozycją demokratyczną. Październik 1976 – Grudzień 1979*⁵ pokazującą prawie wyłącznie na źródłach KC PZPR obraz zainteresowania najwyższych władz tej partii szczególnie działalnością tego Towarzystwa.

Wszystko to są wydania bezcenne. I choć wspomniany J. Jedlicki sugerował w czasie swojego wystąpienia w PEN-Clubie w 2014 r.⁶ – czy jednak nie ironicznie, jak to on potrafił – że wydanie trzeciej z tych książek jest właściwie wystarczające dla uzyskania obrazu działania TKN-u, to gdyby jednak potraktować ówczesne jego słowa poważnie, to trzeba by było powiedzieć, że książka ta – zbiór dokumentów *Kryptonim „Pegaz”* – zawiera ciekawy, acz bez wątpienia niepełny obraz działań SB wobec TKN-u i tylko pewien obraz TKN-u w oczach SB. To, czego w niej najbardziej

² *Opozycja małopolska w dokumentach 1976-1980*, wybór i oprac. A. Roliński, współpr. K. Bielawska, M. Orski, Kraków 2003.

³ *Opozycja demokratyczna w Polsce w świetle akt KC PZPR (1976-1980). Wybór dokumentów*, oprac. Ł. Kamiński, P. Piotrowski, Wrocław 2002.

⁴ *Kryptonim „Pegaz”. Służba Bezpieczeństwa wobec Towarzystwa Kursów Naukowych 1978-1980*, oprac. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2008.

⁵ *Rozmowy na Zawracie. Taktyka walki z opozycją demokratyczną. Październik 1976 – Grudzień 1979*, oprac. A. Friszke, M. Zaremba, Warszawa 2008.

⁶ W 2014 r. w prezentacji tej uczestniczyli też – nie we wszystkim zgadzając się z prof. Jedlickim – profesorowie Bohdan Cywiński i Andrzej Friszke oraz autor tych słów, pracujący już wówczas nad pierwszą wersją prezentowanej tu książki.

brakuje⁷ (ale nie z racji źle zrealizowanych założeń edytorów tej książki), to szerszego obrazu działania samego TKN-u, jak też TKN-u widzianego w swoich własnych oczach. I to jest jeden z głównych powodów wydawania obecnie książki ukazującej nie tylko dokumenty dotyczące TKN-u, ale też pokazującej TKN w dokumentach własnych oraz partyjnych, esbeckich (przeważnie nie tych, które już wydano) i innych uczestników wydarzeń. Oczywiście stoimy tu przed problemem, że aby uzyskać taki pełny obraz należałoby opublikować nie tylko sześć tomów wspomnianej teczki obiektowej „Pegaz”, ale też wszystkie dokumenty z dwóch ostatnich spośród wymienionych powyżej źródłowych pozycji i bardzo dużo z dwóch pierwszych raz wiele innych źródeł. To oczywiście jest teraz nierealne, choć wydanie większości źródeł do działań opozycji lat 70. wydaje się nam nader sensownym postulatem wydawniczym. Obecnie dokonaliśmy tylko pewnego wyboru.

Wróćmy teraz do książki Ryszarda Terleckiego. Oczywiście konieczności nowego spojrzenia na prezentowany przez niego temat w świetle dostępnych źródeł jest chyba po tym, co powyżej napisaliśmy, niezaprzeczalnie naturalna. Można byłoby wskazać wiele aspektów tej książki wartych podjęcia poprzez kontynuację pozytywną albo negatywną. Ale nie ma tu miejsca na to, skupimy się tylko na wybranych jej założeniach i wątkach. Książka ta ma przecież bardzo czytelne założenia metodologiczne. Zwróćmy na przykład uwagę na jasne i konsekwentne odrzucenie przez jej autora wartości źródeł wywołanych na podstawie rozmów z uczestnikami tamtych wydarzeń, z racji odległości w czasie i zaangażowania ich w kolejne wydarzenia⁸. Autor jednak wyjątkowo akceptuje pisane już z pewnej perspektywy lat i zdarzeń wspomnienia czy relacje bohaterów opisywanych wydarzeń, przynajmniej dla uzasadnienia ich ówczesnych racji, ale też własnych tez⁹. Czy więc ukazujące się kolejne wydawnictwa o charakterze pamiętnikarskim, niekoniecznie te o wątpliwej wartości¹⁰, ale te, które prezentują zapisy takich wspomnień z niewielkiej perspektywy czasowej¹¹, nie są

⁷ Pomijając brak w niej – istniejących w tych dokumentach – zapisów o bezpośrednim związku działań SB z zainteresowaniami i decyzjami najwyższych władz partyjnych, związku widocznego już we wspomnianej dokumentacji obiektowej, a potwierdzonym następnie w publikacji *Rozmowy na Zawracie* i w obecnej naszej publikacji.

⁸ R. Terlecki, *Uniwersytet Latający...*, s. 11.

⁹ Przytacza wypowiedzi z: W. Bartoszewski, *Warto być przyzwoitym. Teksty osobiste i nieosobiste*, Poznań 1990.

¹⁰ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1976-1978*, Warszawa 2002; idem, *Dzienniki polityczne 1979-1981*, Warszawa 2004; idem, *Dzienniki polityczne 1981-1983*, Warszawa 2004.

¹¹ Myślmy tu o zbiorze: A. Friszke, A. Paczkowski, *Niepokorni. Rozmowy o Komitecie Obrony Robotników. Relacje członków i współpracowników Komitetu Obrony Robotników*, red. M. Okoński, M. Szklarczyk, Kraków 2008, który powstał – ale w jakim kształcie redakcyjnym, tego uczeni ci nie zdradzają czytelnikom – już w 1981 r., a wydany został wiele lat później. Podobne znaczenie ma rozmowa J. Jankowskiej z A. Celińskim [w:] J. Jankowska, *Portrety niedokończone. Rozmowy z twórcami „Solidarności” 1980-1981*, wstęp i oprac. A. Friszke, Warszawa 2003, s. 299-343; w tym samym tomie o TKN-ie mówi też T. Mazowiecki, por. J. Jankowska *rozmowa z T. Mazowieckim*, *ibidem*, s. 131-171. Innym przykładem takich wspomnień z niewielkiej

dodatkowym argumentem na rzecz podjęcia na nowo tego tematu¹²? To oczywiście zależy od ich wartości – co przecież ma kluczowe znaczenie również w odniesieniu do poprzednio wymienionych zbiorów źródeł tzw. urzędowych¹³. A oprócz świadectw samych bohaterów opisywanych tu wydarzeń – ich dzienników¹⁴, ukazała się też w ostatnim czasie spora liczba ich biografii¹⁵ czy też edycji ich pism¹⁶ lub analizy ich myśli z tamtych czasów¹⁷, a nawet zapis wykładów wygłoszonych w ramach TKN-u¹⁸, jak również monografia ukazująca zaangażowanie opozycyjne w Towarzystwo pracowników jednego z instytutów naukowych¹⁹. Mówimy oczywiście tu tylko o tej części wydawnictw, która okazała się najbardziej przydatna w pisaniu tej książki.

Z tego, co napisaliśmy, jasno wynika, że książka Terleckiego reprezentuje typowy dla większości historyków kult źródeł pisemnych. To nie jest zarzut, ale tylko podkreślenie spadku, jaki otrzymali historycy po metodologii historii opracowanej przez jej klasyków w XIX i XX w. Metodologii nadal służącej najnowszym badaniom. Czy jednak takie podejście do źródeł historii: wierne i konsekwentne odwoływanie się tylko do tego, co one wprost zawierają, nie prowadzi do pewnej pułapki? Otóż wydaje się, że w pewnych aspektach jej ofiarą pada sam autor. Weźmy taki przykład: kiedy pisze o wykładach prowadzonych jesienią i zimą 1977/1978 r. przez sześciu (wyjściowo miało ich być siedmiu) wykładowców w ramach tego, co obecnie on sam

oddali są wywiady udzielone już wówczas przez uczestników wydarzeń opisywanych w naszej książce – szczególnie Jedlickiego, ale też wcześniejsze wywiady z Janem Kielanowskim, Jackiem Woźniakowskim czy Bohdanem Cywińskim (dok. odpowiednio – 66, 96 i 55 w tej książce).

¹² Są to np. zarówno dzienniki, jak i wspomnienia z okresu internowania: W. Bartoszewski, *Dziennik z internowania. Jaworze 15.12.1981-19.04.1982*, przedm. A. Friszke, Warszawa 2006; W. Kuczyński, *Obóz*, London 1983; J. Holzer, *Historyk w trybach historii. Wspomnienia*, Kraków 2013, M. Król, *Nieco z boku, autobiografia niepolityczna*, Warszawa 2008. Szczególnie te pierwsze dają nam wiele materiału na temat aktywności edukacyjnej – samokształceniowej środowiska związanego z TKN-em, które opiszemy w drugim tomie książki.

¹³ Dziennik Andrzeja Kijowskiego wydrukowany z pominięciem niektórych zapisów dotyczących UL i TKN, por. A. Kijowski, *Dzienniki 1970-1977*, wybór i oprac. K. Kijowska, J. Błoński, Kraków 1998; idem, *Dzienniki 1978-1985*, wybór i oprac. K. Kijowska i J. Błoński, Kraków 1998, ale jego rękopis spoczywający w Ossolineum daje pełniejszy obraz obecności autora w tych środowiskach. Poza tym zob. R. Graczyk, *Demiurg. Biografia Adama Michnika*, Warszawa 2021.

¹⁴ Myślimy tu szczególnie o dziennikach: J.J. Szczepański, *Dziennik*, t. 4: 1973-1980, t. 5: 1981-1989, Kraków 2015-2017 i W. Woroszyński, *Dzienniki*, t. 1: 1953-1982, Warszawa 2017. Zob. też ówczesne teksty: B. Toruńczyk, *Lata siedemdziesiąte*, [w:] eadem, *Z opowieści wschodnioeuropejskich*, Warszawa 2013, s. 79-139.

¹⁵ B. Kapica, *Władysław Bienkowski. Biografia polityczna*, Warszawa 2022; Ł. Garbał, *Jan Józef Lipski. Biografia źródłowa*, t. 2: 1969-1991, Warszawa 2018; R. Graczyk, op. cit.; M. Grochowska, *Strzelecki. Śladem nadziei*, Kraków 2014; J. Olszek, *Jan Walc. Biografia opozycjonisty*, Warszawa 2018.

¹⁶ J. Kuroń, *Opozycja. Pisma polityczne 1969-1989*, Warszawa 2010.

¹⁷ T.S. Ceran, *Świat idei Jacka Kuronia*, Warszawa 2010.

¹⁸ W. Woroszyński, *Wykłady o literaturze rosyjskiej (Uniwersytet Latający 1978-1979)*, oprac. P. Mitzner, Warszawa 2020.

¹⁹ J. Błażejowska, *Opozycja antyreżimowa w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk w latach 1956-1989*, Warszawa 2018.

i wielu ówczesnych uczestników wydarzeń – ale wówczas nie sami ci wykładowcy – nazywali i nazywają Uniwersytetem Latającym, wskazuje, że źródłem wiedzy o rozpoczęciu zajęć mogła być (wskazana przez niego w źródłach pisemnych) informacja z Komunikatu KSS „KOR”. Wszystko byłoby w porządku, gdyby ta informacja ukazała się tam przed rozpoczęciem tychże wykładów, a nie już w czasie ich trwania. Przedstawienia jakiego źródła tu zabrakło? Informacji o funkcjonujących już w obiegu społecznym ulotkach samizdatowych (przepisywanych na maszynie do pisania) i tych już nielegalnie drukowanych z programem tych zajęć²⁰, a dostępnych już pod koniec października lub najpóźniej na początku listopada 1977 r. Trudno jednak o to winić autora, choć niektórzy z uczestników wydarzeń zapamiętali te ulotki, a nawet przechowali takie źródła²¹. Wydaje się, że autor padł tutaj ofiarą wierności swojemu założeniu metodologicznemu o wystarczającej wartości dosłownego zapisu źródła pisemnego. Gdyby jednak potraktować te źródła inaczej i nie szukać uzasadnień do wydarzeń przedstawionych w jednych z nich za pomocą tylko faktów przedstawionych w innych, ale zapytać innych o to, o jakich wydarzeniach, zjawiskach, postawach źródła mówią, to nie popełnialibyśmy błędu, sugerując, że coś, co było później (Komunikat KSS „KOR”), było przyczyną tego, co było wcześniej (rozpoczęcie wykładów). Uznalibyśmy, że skoro wykłady zostały zapowiedziane i z perspektywy krótkiego czasu widoczne było, że się odbyły (z wyjątkiem jednego cyklu), to jedną z tego przyczyn musiała być forma ówczesnej komunikacji społecznej: ulotka i szepkana informacja, wręcz plotka²², albo informacja z Radia Wolna Europa, a może nawet z Głosu Ameryki czy Sekcji Polskiej BBC. Innymi słowy, wydaje się, że wiedza zaczerpnięta od uczestników omawianych tu wydarzeń pomogłaby jaśniej je zinterpretować (organizację samych wykładów). Zostawmy jednak ten wątek.

Zastanówmy się teraz nad innymi milczącymi, acz wyraźnie artykułowanymi przez Terleckiego założeniami metodologicznymi. Najważniejszym jest ogólna rama interpretacyjna, widoczna także u niektórych znaczących świadków historii, ale i w niektórych pracach z historii najnowszej²³, że prawie wszystkie, a w każdym razie bardzo

²⁰ Przedrukujemy taką z własnych zbiorów, zob. dok. nr 1 w tej książce.

²¹ W ogóle kwestia źródeł pozostających w rękach prywatnych jest poza perspektywą tej książki.

²² Zob. np. K. Thiele-Dohrmann, *Psychologia plotki*, Warszawa 1980; [K. Wolicki, K. Kersten et al.] *Plotka a monopol informacji*, [oprac. S. Amsterdamski, T. Kowalik, K. Wolicki], Warszawa 1981, *Towarzystwo Kursów Naukowych – Zeszyty Naukowe. Seria Kolokwia*.

²³ O ścisłym związku KSS „KOR” i TKN-u, związanym nie tylko z powstaniem (wg niego to inicjatywa A. Michnika i A. Celińskiego), ale i funkcjonowaniem tego ostatniego Towarzystwa pisze J. Kuroń, zob. J. Kuroń, *Gwiazdny czas. „Wiary i winy” dalszy ciąg*, Londyn 1991, s. 42. Trochę inaczej pisze J.J. Lipski. Autor ten z jednej strony zalicza do „ruchu KOR-owskiego” SKS-y oraz – nie pisząc tego wprost – NOW-ą (poprzez wskazanie na głównego organizatora M. Chojeckiego, członka KSS „KOR”, zob. J.J. Lipski, *Komitet Obrony Robotników. KOR. Komitet Samoobrony Społecznej*, Warszawa 1983, s. 125), z drugiej – rozważając usytuowanie wobec KSS „KOR” Uniwersytetu Latającego i TKN-u – pisze mało przekonująco, że „środowisko Uniwersytetu Latającego i TKN” to „raczej nie jest” środowisko KOR-owskie, choć zwraca uwagę, że KOR jest jedynym środowiskiem opozycyjnym widocznym w TKN-ie i stanowi

dużo zjawisk społecznych w obrębie działań opozycyjnych w drugiej połowie lat 70. XX w. wynikało z działań KOR-u lub przynajmniej środowiska skupionego wokół niego bądź przygotowującego się do jego powołania. W pewnym stopniu przyjęcie takiej perspektywy zmusza (albo wymusza) do wprowadzenia świadomie lub raczej nieświadomie pewnych skrótów myślowych: wskazywania na źródła podobnych zachowań społecznych (samokształcenia) w perspektywie (genealogiczno-ideowej) przypisywanej środowisku KOR-u, czyli roku 1968. Wiedza autora sięga oczywiście dalej, do tak ciekawie opisanych przez Cywińskiego przykładów UL i TKN z przełomu XIX i XX w. Są one jednak dla niego jedynie punktem odwołania, a nie wzorem działania dla rzeczywistości lat 70. XX w. Abstrahując już od odleglejszych chronologicznie doświadczeń samokształcenia w Polsce pod zaborami, bardziej uderzające jest pominięcie w części pierwszej książki doświadczenia II wojny światowej: okupacji niemieckiej i rosyjskiej, które dla starszych wiekiem członków TKN-u (ale i KOR-u) były okresem (niekoniecznie zawsze) pierwszych doświadczeń samokształceniowych²⁴.

Dominacja myślenia o środowisku KOR-u, jako tym, którego członkowie będący w TKN-ie są rzeczywistymi sprawcami działań Towarzystwa, powoduje kolejne skróty myślowe, bez głębszego spojrzenia na odrębność samego środowiska TKN. A przecież problemem dla władz komunistycznych nie była tylko możliwość propagowania swoich postaw i idei przez członków KOR-u będących członkami lub tylko wykładowcami TKN-u, ale także samoistne działanie TKN-u²⁵.

Być może to właśnie nieuwzględnienie rozmów z bohaterami i świadkami opisywanych zdarzeń oraz niechęć autorów drukowanych wspomnień do ujawniania różnic w środowisku, przy jednoczesnym posługiwaniu się przede wszystkim źródłami wytworzonymi przez KOR, prowadzi do uproszczonego opisu samego środowiska TKN-u: właściwie jego dychotomicznego podziału na członków TKN związanych i niezwiązanych z KOR-em²⁶. Tych pierwszych – znacznie radykalniejszych. O zawodności tego podziału może świadczyć, z jednej strony, misja zalegalizowania TKN-u

w nim większość, a bardzo wielu członków TKN-u jest równocześnie w KSS lub wyraźnie z nim sympatyzuje (wskazuje na podział TKN-u na dwie grupy: KOR-owcy i pozostali TKN-owcy. Tak też będzie widział ich Terlecki). Lipski pisze też o dramatycznym splocie łączącym te dwie instytucje. Wydaje się nawet zaskoczony silną potrzebą niezależności formułowaną przez członków TKN-u, nawet tych sympatyzujących z KOR-em, J.J. Lipski, *Komitet Obrony Robotników*, s. 149. J. Holzer pisze wprost o powstaniu TKN-u, że jego „[p]rogram i formy działania ustalili działacze KOR-u i współpracujący z nimi intelektualści”. Choć dostrzega, że poza Warszawą w organizowaniu wykładów brali też udział duszpasterze, por. J. Holzer, *„Solidarność” 1980-1981. Geneza i historia*, Warszawa 1983, s. 53.

²⁴ W dalszej części pokazuje jednak, ale tylko pojedyncze przykłady zaangażowania poszczególnych członków TKN-u w tajne nauczanie w okresie okupacji, pisząc np. o zaangażowaniu w nie Ireny Sławińskiej.

²⁵ *Rozmowy na Zawracie, passim*.

²⁶ R. Terlecki, *Uniwersytet Latający...*, s. 66.

Summary

Society for Academic Courses 1978-1980

This book is divided into two main parts: the first, presented by the publisher as an original monograph, and the second, a collection of documents. The book explores the foundation, operation, and history of a state-independent institution established in communist Poland in January 1978 to defend fundamental human rights, including freedom of conscience, thought, expression, science, and education. This institution was named the Towarzystwo Kursów Naukowych [Society for Academic Courses], referencing the tradition of a similar organisation that existed in partitioned Poland when, during a brief period of liberalisation following the 1905 Revolution, the Russian authorities allowed such an institution to operate legally in the so-called Kingdom of Poland.

The first part of the book examines the origins and scope of the 1970s phenomenon known as the “Flying University”, which involved classes organised in private homes (as in the 19th century) as well as in facilities belonging to the Catholic Church, and to a very limited extent, on the premises of certain universities (such as the Catholic University of Lublin). These activities, conducted outside the authority of the state, included lectures, seminars, and self-study sessions. However, unlike the 19th century, when the Flying University operated entirely in secret, these activities in the 1970s were partly discreet (e.g. home seminars) but mostly open and accessible to a broad audience of young people. Until 1977, the classes were held either spontaneously or in church institutions, university chaplaincy centres, and Catholic intellectual clubs. From autumn 1977, academics themselves also began organising these meetings.

One reason for organising these activities in the 1970s was the academically inaccurate and ideologically driven curriculum in schools and universities, especially in the humanities and social sciences – literature, history, economics, philosophy, and sociology. Another reason was the state’s obstruction of the professional academic opportunities for the already small group of scholars who remained in the country after the racial and ideological purges at Polish universities in 1968. Also significant was a reawakening among some Polish intellectuals (scholars and writers), who felt a renewed sense of responsibility for both the educational level of society and its political fate, a mission originally articulated in the 19th century.

The first part of the book describes the organisation of activities under the “Flying University” and the process by which the Society for Academic Courses (henceforth, TKN) took over these tasks. It also discusses how the TKN established a scholarship programme to sup-

port young scholars, funded through donations from the West, and organised publishing houses to disseminate Polish and foreign philosophical and academic works that were otherwise unavailable due to censorship.

A significant portion of the book deals with the reaction of the communist political and police authorities to TKN-organised lectures, which sometimes attracted over 100 participants. The authorities, particularly eager to appear liberal in the eyes of the West, refrained from imprisoning TKN organisers. Instead, special groups were formed from among the members of the socialist youth union (*Socjalistyczny Związek Studentów Polskich* [Socialist Association of Polish Students]), including students from the Academy of Physical Education and Warsaw University, who were ideologically and politically loyal to the regime, to disrupt these independent lectures and ultimately force their closure. Their in-class interventions often escalated to the use of physical force against the participants, compelling TKN organisers to hold closed seminars and expand their publishing activities. An independent “Flying High School” was also created to provide classes for secondary school students, and preparations were begun to publish school and academic textbooks. From the outset, the TKN also operated a “Flying Library”, which provided access to foreign and émigré scholarly works.

While primarily a history of the institution, the book also traces the ideological evolution of the TKN community. It illustrates how the belief developed that their mission was not only to supplement official knowledge but also to inspire independent research. At the same time, a sense of social and political responsibility was fostered among the intellectuals involved in the TKN. The book demonstrates how the TKN emancipated itself from other independent organisations (such as the KSS KOR [Committee for Social Self-Defence of the Workers’ Defence Committee]) and how its leaders became recognised as experts by the Independent Self-Governing Trade Union “Solidarity”, established in August 1980. The activities of the TKN, particularly its individual members, in 1981, as well as the society’s involvement in scholarly, organisational, and popularising activities in 1980–1981, still require further research. The TKN came to an end with the imposition of martial law by the communist authorities in December 1981. The leading members, detained in one of the internment camps, decided to terminate the society’s activities. Its ideas, however, were continued clandestinely through the *Spółeczny Komitet Nauki* (Social Committee for Science). In 1987, the society’s leaders, as Solidarity experts, took part in organising the Citizens’ Committee, which advocated for the restoration of full independence, and later participated in the Round Table Talks. In post-communist Poland, TKN members also developed a reform programme for science and education that was subsequently implemented.

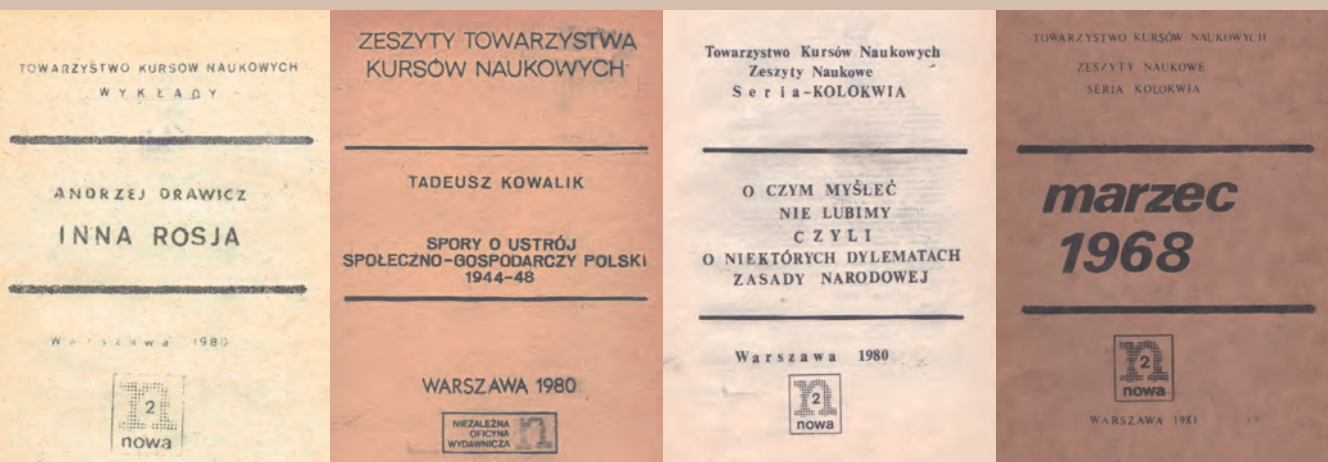
The materials presented in the second part of the book are primarily documents produced by the TKN or those that reflect its activities, whereas the actions of the political and police authorities are depicted only partially (these latter two aspects have already been covered in detail in two extensive collections of documents published in previous years). The content of these documents, along with the commentary on them, should be read in conjunction with the first part of the book.

Keywords: Society for Academic Courses 1978–1980, university, freedom of science, freedom of education, social resistance, intellectuals in the People’s Republic of Poland, communist repression in the People’s Republic of Poland

Książka Marka Kunickiego-Goldfingera dotyczy działania niezależnego od władzy komunistycznej stowarzyszenia, Towarzystwa Kursów Naukowych (TKN), w okresie od stycznia 1978 roku. Jego powstanie poprzedzone było inicjatywą młodzieży akademickiej i przede wszystkim grupy naukowców, którzy zorganizowali od jesieni 1977 r. regularne, niezależne od władzy wykłady (tzw. Uniwersytet Latający) przede wszystkim z najnowszej historii i literatury. Do podjęcia takich działań zmuszały ich komunistyczne władze PRL, które ograniczały i cenzurowały szczególnie te obszary nauki i kultury.

Publikacja składa się z dwóch części. W pierwszej przedstawiono genezę, znaczenie, powstanie i opis funkcjonowania niezależnych wykładów organizowanych przez Towarzystwo Kursów Naukowych w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu i innych ośrodkach akademickich. Następnie pokazano reakcję na te wykłady (pozytywną – Kościoła i negatywną – władz politycznych i Służby Bezpieczeństwa). Opisano działania mające na celu rozbijanie wykładów, które zakończyły się użyciem siły fizycznej przez zorganizowane przez władzę bojówki. W rezultacie TKN musiał zawiesić otwarte wykłady przeprowadzane w prywatnych mieszkaniach i zaczął je organizować w kościołach albo w postaci zamkniętych zajęć seminaryjnych. Rozbudowano też wówczas podziemną działalność wydawniczą, udostępniając publicznie wyniki badań niezależnych naukowców, nie tylko z historii i literatury, ale też z ekonomii, pedagogiki i filozofii politycznej. Zbudowano też system stypendialny wspierający młodych naukowców niemogących prowadzić badań w ramach oficjalnych studiów. Uzyskano bardzo szerokie poparcie, również finansowe, od polskiej emigracji (szczególnie J. Giedroycia i Radia Wolna Europa), a także wsparcie od środowisk naukowych, intelektualnych i nauczycielskich z Zachodu (szczególnie z USA, Wielkiej Brytanii i Francji). Rozpoczęto też współpracę ze środowiskiem nauczycielskim, czego efektem był Latający Ogólniak przygotowujący młodych ludzi do studiów, a także szeroko kolportowany *List do nauczycieli*. Wiele pracy ideowej włożono w przywrócenie etosu niezależnej inteligencji, odpowiedzialnej za społeczeństwo, a także w odbudowę tradycji polskiej refleksji politycznej i światopoglądowej.

W drugiej części książki TKN pokazano w świetle dokumentów, wybranych, ułożonych i opracowanych przez Marka Kunickiego-Goldfingera.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

ISBN 978-83-8368-033-0

<https://akademicka.pl>